

Сања Ј. Опсеница

УДК 371.12

Слађана Б. Миљеновић*

DOI 10.7251/NS1601171O

Универзитет у Источном Сарајеву

Оригинални научни рад

Педагошки факултет у Бијељини

УЛОГА И ЗНАЧАЈ ПОРОДИЦЕ У ИЗГРАДЊИ СЛИКЕ О СЕБИ КОД АДОЛЕСЦЕНАТА

Апстракт: *Адолесценција је окарактерисана као период у коме млади почињу да истражују и испитују психолошке карактеристике себе како би открили ко они заиста јесу и како се уклапају у друштвеном свијету у коме живе. То је период који представља прекретницу у изградњи слике о себи која према Хавелки и јесте „укупност садржаја, мисли, осјећања и оцјена и предвиђања особе о себи као искуственом објекту и као учеснику у интеракцији са физичким и социјалним окружењем” (Хавелка, 1992, стр. 175). Улога вршњака у периоду адолесценције је неспорна. Због, условно речено, слабљења утицаја породице у формирању слике о себи у овом периоду, занимало нас је у коју улогу и значај имају социокултурна и лична обиљежја, која су везана директно за породицу, при изградњи слике о себи. Дакле, циљ истраживања је анализирати социокултурна и лична обиљежја као што су структура породице, ред рођења, породични односи, материјалне прилике, образовање родитеља и тип породице и утврдити повезаност са изградњом слике о себи код адолесцената.*

Кључне ријечи: *adolесценција, слика о себи, структура породице, материјална ситуација, образовање родитеља, тип породице.*

Увод

Уважавањем схватања да је човјек слободно биће, активно окренуто према будућности, према себи и другима, које су први изнијели хуманисти, почело је интересовање и за развој концепта слике о себи. Слика о себи је дио наше личности који се, најпростије речено, односи на виђење самога себе, а важан је за постизање наших академских постигнућа, за остваривање квалитетних емоционалних веза, за фомирање здраве породице, за остваривање појединаца као родитеља, а почиње да се формира у раном дјетињству. Психолози су сагласни да се као први знак јављања свијести о себи манифестује препознавање сопственог лика у огледалу. Даљи развој слике о себи тече укључивањем имена, пола и узраста као значајних одредница свијести о себи.

У предшколском узрасту стиче се знање о физичком идентитету које подразумијева именовање дијелова тијела, њихове функцију и својства, као и

* m.sladja@yahoo.com

изглед. На школском узрасту потенцирају се социјалне компетенције као саставни дио слике о себи, док психолошки селф, унутрашњи доживљаји, постају значајни почетком адолесценције. У периоду адолесценције, по први пут, се постављају питања о смислу живота и тражи се „своје мјесто под Сунцем”, и он се, углавном, описује као окосница, преломан период у развоју личности, а посебну пажњу током овог периода заслужује формирање слике о себи. Велики изазови постављају се пред младе људе и изузетан је напор сачувати их од утицаја који долазе из околине, те стога одгајање дјетета захтијева све више снаге и енергије. Адолесценти најснажнији ослонац имају у породици коју карактеришу топлина, фер односи, досљедност, отворена комуникација (Steinberg, 2001), стога је улога родитеља изузетан задатак у животу сваког појединца који има задовољство да га добије, а бити родитељ адолесцента је прича која сама по себи заслужује посебно поглавље када се говори о родитељству.

Породица је сложен систем чије функциоисање почива на међусобним релацијама њених чланова, као и правилима које култура, у којој се породица развија, прописује. Сажетије речено, то је интеракција социјалних и индивидуалних подсистема која зависи уједно и од личних обиљежја чланова породице и од норми које прописује социјална заједница (Опачић, 1995). И као таква, породица као институција, је под највећим притиском и тенденцијом очигледног слабљења свих својих функција у вијеку у коме на нашим просторима долази до великих друштвених промјена.

Осим економске кризе која не јењава, са посљедицама видног сиромашења, али и промјена опште друштвене климе са слабљењем система вриједности, појачава се неизвјесност која ће битно отежати низ изазова породице којој ће, због свих поменутих околности, све теже успијевати да пронађе одговарајућа рјешења у васпитавању и здравом одрастању младих. Велика је најезда и културолошких феномена који долазе из околине и имају велики утицај на одрастање дјете, па су наша интересовања у овом истраживању била усмјерена на проучавање слике о себи у адолесцентном добу и на утицај социокултурних обиљежја породице на њен развој.

Полазне теоријске основе истраживања

Објашњавајући адолесценцију као стадијум у развоју, Фулгоси (1979) у књизи *Психологија личности* наводи да криза кроз коју сваки појединац мора да прође у адолесценцији настаје због сложености процеса интеграције свих обиљежја у једну кохерентну цјелину која ће функционисати као једна, а не као више цјелина, али та криза настаје и као посљедица очекивања и захтјева које друштвене околине постављају пред младог човјека у том периоду његовог развоја. Значајан дио тих обиљежја јесу и социокултурна обиљежја,

односно услови у којима појединац одраста, јер стварање личног идентитета јесте спајање већ остављеног отиска прошлости са неизвјесном будућношћу.

Једно од првих значајних истраживања у вези са односом различитих породичних чинилаца и самопоштовања дјеце је Сирсово истраживање из 1957. године (Опачић, 1995). Њиме су обухваћени сљедећи аспекти породичних односа: пермисивност, оријентација према одговорности, доминантност у односима отац–мајка, родитељска топлина и прихватање. Показало се да дјеца са вишим самопоштовањем потичу из мањих породица, била су раније рођена дјеца у односу на другу дјецу у породици, и односи са родитељима су били топлији него у породицама дјеце са ниским самопоштовањем. Код дјечака нижа доминантност оца у односима отац–мајка била је повезана са повољнијом представом о себи, при чему је опажена доминантност била везана, не за доношење одлука, већ за доминантност у контроли и кажњавању.

Розенберг (Опачић, 1995) је 1965. године извео истраживање на узорку од 5.000 адолесцената у коме је испитивана повезаност самопоштовања и низа социјалних и породичних фактора – од религије, класе, расе до величине породице, редослиједа рођења, пола, комплетности породице и интересовања родитеља за дијете. Истраживање је показало да су високо самопоштовање и стабилна слика о себи повезани са блиским односима адолесцената с оцем. Индиферентно понашање родитеља имало је најлошији утицај на самопоштовање. Супортивно понашање родитеља, код једног значајног броја адолесцената, било је повезано са нижим самопоштовањем, него у рестриктивним породицама. Највише самопоштовање показивали су испитаници чији су родитељи давали подршку њиховим напорима везаним за постигнуће.

Опачић (1995) се у својим истраживањима бавио социјалним статусом и породичним односима и резултати су показали да да је виши социјални статус повезан са флексибилнијим односом према полним улогама. Родитељи вишег социјалног статуса су, изгледа, пермисивнији, умјеренији у кажњавању и настоје да казна буде сразмјерна грешкама.

Изнаенађујући су резултати Опачићевог (1995) истраживања, када је у питању непотпуност породице и слика о себи, који указују да се младићи из непотпуних породица виде као компетентнији, ефикаснији, мање усамљени. Страх од негативне евалуације околине био је код њих мање изражен, али су, у исто вријеме, били склонији давању социјално пожељних одговора.

У још неким психолошким истраживањима, чија су интересовања била усмјерена на испитивање утицаја социоекономских фактора на развој самопоштовања, дошло се до резултата да су у породицама са нижим социоекономским статусом услови социјализације битно другачији него у

породицама средњег и високог економског статуса. Разлике су најизразитије у начину комуникације и емоционалној експресији (Bee & Mitchell, 1984, према Тодоровић, 2005). У породицама које су економски најугроженије далеко се мање испољавају позитивне емоције, док су међусобни конфликти чешћи. Родитељи који по свом социоекономском статусу спадају у тзв. средњи слој, толерантнији су према дјеци, постављају им веће захтјеве и имају већа образовна очекивања. Мајке из средње класе дају више савјета, мање се директно мијешају, мање користе негативни фидбек и показују већу осјетљивост и разумијевање за потребе и особине свог дјетета.

У већини досадашњих истраживања посматрало се како то социјални статус породице утиче на развој слике о себи као једне цјелине. Нас је пак занимало како то различите социокултурне карактеристике породице утичу на развој појединачних дијелова селфа. Јер, по Оферу, чији је упитник кориштен у сврху овог истраживања, слика о себи има пет дијелова: породични, социјални, сексуални, адаптациони и психолошки и сваки обухвата одређени дио личности.

Методологија

Проблем и предмет истраживања

Основна ћелија друштва—најједноставнија је и најсвеобухватнија дефиниција породице. Породица је окружење из кога произлазе све индивидуе свијета. На који начин су те индивидуе обликоване, питање је на које су многи научници покушали дати одговор. Поред васпитног стила, као централне тачке, када је овај фактор социјализације у питању, односе међу дјецом и родитељима одређују и социокултурна обиљежја породице, као што су материјална ситуација, образовање родитеља, ред рођења дјетета, структура породице, која даље утичу на изградњу личности дјетета.

Због, условно речено, већег утицаја вршњака у периоду адолесценције, занимало нас је у којој мјери су социокултурна обиљежја породице утицала на развој личности. Као главно питање у развоју личности у овом истраживању, посматрана је слика о себи коју адолесцент има у тренутку наше опсервације, као и како социокултурна обиљежја породице утичу на њено формирање, што представља предмет истраживања.

О значају истраживања

Пошли смо од чињенице да је породица скуп људи, који изузев просторне и временске димензије битисања, своју посебност има управо у специфичним односима њених чланова и условима у којима се развија. На тај начин за њу не постоји формула, нити предиктори опстанка, али се трагање у

правилностима односа њених чланова јавља као неисцрпна инспирација неким новим истраживачима и теоретичарима. Зато је значај изучавања породице у домену опстанка врсте.

Најконкретније гледано, занимало нас је да ли су социокултурна обиљежја породице у вези са одређеним облицима понашања код дјецe. Адолесценција нам се стога учинила и као назахвалнији период за анализу наших претпоставки. Уколико се уочи та веза, наставници и родитељи би могли имати практичну добит, јер би познавајући узрок одређеног проблема у понашању дјетета могли доћи до рјешења.

Циљ истраживања

Циљ истраживања је утврдити однос између социокултурних и личних обиљежја, као што су структура породице, ред рођења, породични односи, материјалне прилике, образовање родитеља и тип породице, са изградњом сликом о себи код адолесцената.

Циљем истраживања постављена су два задатка. Први задатак је испитивање нивоа развијености различитих аспеката селф концепта код адолесцената. Други задатак је да се анализирају релације између срединских, социокултурних, личних и искуствених обиљежја адолесцената.

Постављена хипотеза гласи: *социокултурне и личне карактеристике одрастања доприносе формирању слике о себи код адолесцената*. Ова хипотеза провјерава:

- 1) Однос материјалних прилика и изградње различитих аспеката слике о себи;
- 2) Однос структуре породице и изградње различитих аспеката слике о себи;
- 3) Однос образовања родитеља и изградње различитих аспеката слике о себи;
- 4) Однос занимања родитеља и изградње различитих аспеката слике о себи.

Варијабле истраживања

Полазећи од постављеног задатка и хипотеза, разликујемо двије врсте варијабле: зависне и независне. Независне варијабле истраживања су: социокултурна обиљежја дефинисана као материјане прилике, структура породице, образовање родитеља, занимање родитеља. Зависне варијабле, односе се на структуру Оферовог селф концепта. Офер слику о себи дијели на пет аспеката, а сваки од тих аспеката има своја подручја:

1. Психолошки селф (слика тијела),
2. Социјални селф (морал, професионално-образовни циљеви),

3. Адаптациони селф (савладавање фрустрација, психопатологија, успешно прилагођавање),
4. Сексуални селф (ставови према сексуалности),
5. Породични селф (породични односи).

Инструменти истраживања

У сврху прикупљања података у истраживању кориштен је упитник конструисан за потребе овог истраживања и служи за прикупљање података о социокултурним и личним обиљежјима испитаника и Оферов (Offer) OSIQ инструмент којим се испитује слика о себи код адолесцената. Оферова скала састоји се од 130 тврдњи које су тако написане да покривају 11 подручја која су према теоријској основи, клиничком искуству и емпиријским подацима најважнија за психички живот адолесцената. Тих 11 подручја груписано је у пет одвојених аспеката селф система. Први аспект је психолоки селф и подручје која он обухвата је слика тијела. Затим, социјални селф у оквиру кога испитује морал и професионално-образовне циљеве. У аспект сексуалног селфа убрајају се ставови према сексуалности. Породични селф као посебан аспект укључује породичне односе. Адаптациони селф обухвата савладавање фрустрација, психопатологију и успјешно прилагођавање (Кубурић, 2009). Истраживање је по својој природи неекспериментално и спроведено је на пригодном узорку адолесцената. Узорак чини 457 испитаника, студената прве и друге године студија Педагошког факултета и Факултета пословне економије у Бијељини, те ученици завршних разреда средњих школа на подручју Бијељине и Лопара.

Резултати са дискусијом

Анализом и интерпретацијом резултата дошли смо до дистрибуције слике о себи (График 1) код испитаника који су учествовали у истраживању и она у потпуности осликава основна обиљежја адолесценције као развојног периода. Усредсређеност на изграђивање пријатељских односа са вршњацима, осјетљивост на неправду и тежња ка истини јесу основна брига и извор задовољства адолесцената, а дио су социјалног селфа, и видимо да је он најбоље развијен. Психолошки селф обухвата дио личности који је повезан са емоционалним статусом, а борба са унутрашњим потребама и очекивањима околине, афективни склад који осигурава нормалан развој, је циљ коме адолесцент тежи, па није изненађујуће што је овај дио селфа други по изражености. Адаптациони селф, који указује на снагу појединца да изађе на крај са свијетом који га окружује, да савлада потешкоће и да се адаптира, је најмање развијен. То можемо повезати са чињеницом да је адолесцент у раскорак између дјетињства и одраслог доба и често није у стању да изађе

на крај са захтјевима родитеља и околине у којој живе, који им не дозвољавају да буду мирно и срећно дјетињасте. То управо и представља највећи проблем у адолесценцији. Комуникација са родитељима нагло почиње да слаби, на што указује и слабо развијен породични селф.

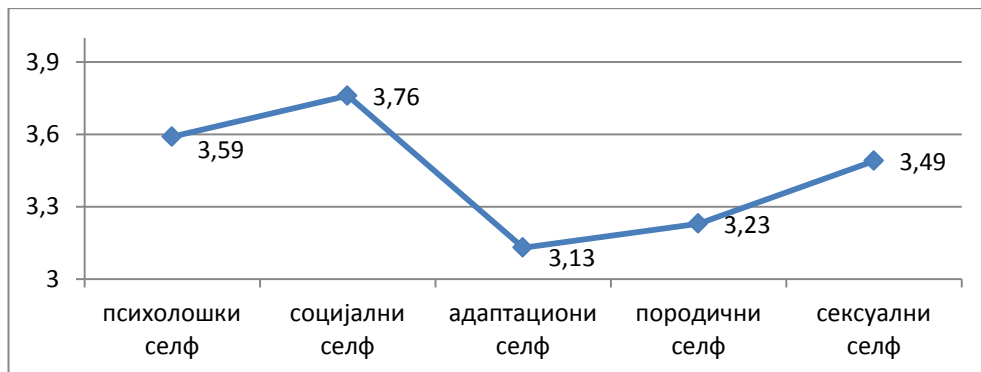

График бр.1 Дистрибуција слике о себи код испитаника

Разлике у односу на материјане прилике

У односу на материјалне прилике под којима су одрастали, очекивало се да ће међу адолесцентима постојати разлика у формирању слике о себи. Очекивање је потврђено.

Табела 1. Значајне вриједности разлика селф концепта између испитаника који су одрастали у различитим материјалним условима

	Wilks' Lambda	F	df1	df2	Sig.
Мислим да ће у будућности моји родитељи бити поносни на мене.	.964	5.562	3	450	.001
Осјећам се инфериорно у односу на већину људи које знам.	.973	4.181	3	450	.006
Скоро увијек сам ведар/ра и насмејан/на.	.948	8.293	3	450	.000
Намјеравам да посветим живот стварању бољег свијета.	.964	5.650	3	450	.001
Веома често осјећам емоционалну празнину.	.972	4.331	3	450	.005
Више волим да не радим ништа него да радим.	.971	4.530	3	450	.004
Веома сам анксиозан/на.	.967	5.092	3	450	.002
Мислим да се свиђам особама супротног пола.	.972	4.361	3	450	.005
Често мислим да уопште нисам онаква особа каква	.972	4.260	3	450	.006

бих волио/вољела да будем.					
Моји родитељи ме се стиде.	.975	3.879	3	450	.009
Ја сам против тога да се даје много новца сиромашнима.	.972	4.357	3	450	.005
Сигуран/на сам да у будућности нећу бити у стању да преузем одговорност за себе.	.965	5.391	3	450	.001
Моји родитељи су, углавном, задовољни мном.	.967	5.047	3	450	.002
Често мислим на секс.	.974	4.041	3	450	.007
Бојим се одрастања.	.971	4.519	3	450	.004

Уочило се да постоји корелација између свих аспеката селфа и материјане ситуације, осим са сексуалним селфом.

Табела 2. Приказ формираног селфа у односу на материјалне прилике

		Број испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Стандардна грешка мјерења	95% интервала аритметичке средине		Мин.	Макс.
						Доња граница	Горња граница		
Пор. селф	веома добре	21	4.86	1.389	.303	4.23	5.49	1	6
	добре ка	67	4.96	1.440	.176	4.60	5.31	1	6
	богатим								
	добре ка	309	4.91	1.309	.074	4.76	5.06	1	6
	средњим								
	лоше	60	4.15	1.725	.223	3.70	4.60	1	6
	Тотал	457	4.81	1.412	.066	4.68	4.94	1	6
Соц. селф	веома добре	21	5.10	1.411	.308	4.45	5.74	1	6
	добре ка	67	5.18	1.290	.158	4.86	5.49	1	6
	богатим								
	добре ка	309	5.09	1.211	.069	4.96	5.23	1	6
	средњим								
	лоше	60	4.93	1.635	.211	4.51	5.36	1	6
	Тотал	457	5.08	1.292	.060	4.96	5.20	1	6
Псих. селф	веома добре	21	5.62	.590	.129	5.35	5.89	4	6
	Добре ка	67	4.63	1.506	.184	4.26	4.99	1	6
	богатим								
	добре ка	309	4.94	1.103	.063	4.82	5.07	1	6
	средњим								
	лоше	60	4.30	1.598	.206	3.89	4.71	1	6
	Тотал	457	4.84	1.255	.059	4.73	4.96	1	6
Адап. селф	веома добре	21	2.14	1.769	.386	1.34	2.95	1	6
	добре ка	67	2.19	1.681	.205	1.78	2.60	1	6
	богатим								
	добре ка	309	1.92	1.289	.073	1.77	2.06	1	6
	средњим								
	лоше	60	2.13	1.408	.182	1.77	2.50	1	6
	Тотал	457	2.00	1.392	.065	1.87	2.12	1	6

Живимо у времену истицања значаја материјалних вриједности, па се могло и претпоставити да материјалне околности у коме адолесцент одраста имају утицај на изградњу селф концепта, што су потврдили и резултати овог истраживања. То бисмо могли приписати томе да се адолесценти којима родитељи не могу приуштити да прате трендове већине, у смислу одласка на екскурзије, куповине одређених одјевних предмета, бављења неким ваннаставним активностима, осјећају мање вриједним у односу на вршњаке и самим тим имају и лошију слику о себи. Овдје се може примијетити уплитање и доминација утицаја вршњака који постављају одређене норме које је неопходно пратити да би адолесцент био социјално пожељан.

Разлике у односу на структуру породице

Испитаници који одрастају у различитом породичном окружењу показују разлике у ставовима на сљедеће тврдње:

Табела 3. *Значајне вриједности разлика селф концепта између испитаника који потичу из различитих породица*

	Wilks' Lambda	F	df1	df2	Sig.
Свиђају ми се скорашње промјене на мом тијелу.	.965	5.403	3	450	.001
Често неконтролисано плачем или се смијем.	.971	4.535	3	450	.004
Ван мојих могућности је да разумијем своје родитеље.	.972	4.261	3	450	.006
Не свиђа ми се да покушавам да ствари доводим у ред и да им дајем смисао.	.963	5.734	3	450	.001
Скоро увијек могу рачунати на своје родитеље.	.944	8.910	3	450	.000
Намјеравам да посветим живот стварању бољег свијета.	.972	4.284	3	450	.005
Слика коју имам о себи у будућности ме задовољава.	.958	6.590	3	450	.000
Када порастем и будем имао/ла породицу, трудићу се да буде бар као ова коју сада имам.	.969	4.873	3	450	.002
Мислим да има много ствари које могу научити од других.	.970	4.564	3	450	.004
Плаши ме да мислим или разговарам о сексу.	.955	7.087	3	450	.000
Када сам међу људима смета ми бука коју друге особе праве.	.973	4.204	3	450	.006
Волим да сам у току са интелектуалним новинама/темама.	.975	3.855	3	450	.010

Ово су ајтеми који дискриминишу испитанике из различитих породичних средина.

Када посматрамо сваки од селфова појединачно учачамо да постоји разлика између испитаника из различитих социјалних средина у свим селфовима осим у сексуалном, због тога овај селф није ни приказан у сљедећој табели.

Табела 4. Приказ формираног селфа за варијаблу структура породице

		Бр. испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Стандардна грешка мјерења	95% интервала аритметичке средине		Мин.	Макс.
						Доња граница	Горња граница		
Психолошки селф	потпуна	39	3.38	1.726	.276	2.83	3.94	1	6
	непотпуна са једним родитељем	394	3.54	1.722	.087	3.37	3.71	1	6
	непотпуна са старатељем	8	5.88	.354	.125	5.58	6.17	5	6
	проширена	16	4.00	1.155	.289	3.38	4.62	1	5
	Тотал	457	3.59	1.719	.080	3.43	3.74	1	6
Адаптациони селф	потпуна	39	2.69	1.472	.236	2.22	3.17	1	6
	непотпуна са једним родитељем	394	3.12	1.732	.087	2.95	3.30	1	6
	непотпуна са старатељем	8	5.13	1.808	.639	3.61	6.64	1	6
	проширена	16	2.88	2.094	.523	1.76	3.99	1	6
	Тотал	457	3.11	1.746	.082	2.95	3.27	1	6
Породични селф	потпуна	39	2.69	1.592	.255	2.18	3.21	1	6
	непотпуна са једним родитељем	394	2.13	1.372	.069	2.00	2.27	1	6
	непотпуна са старатељем	8	3.38	2.560	.905	1.23	5.52	1	6
	проширена	16	1.69	1.537	.384	.87	2.51	1	6
	Тотал	457	2.19	1.439	.067	2.06	2.32	1	6
Социјални селф	потпуна	39	3.79	1.750	.280	3.23	4.36	1	6
	непотпуна са једним родитељем	394	4.04	1.416	.071	3.90	4.18	1	6
	непотпуна са старатељем	8	5.63	.518	.183	5.19	6.06	5	6

	проширена	16	3.56	1.209	.302	2.92	4.21	1	5
	Тотал	457	4.03	1.446	.068	3.89	4.16	1	6

Закључујемо да испитаници који потичу из различитих породичних окружења имају различито изграђене аспекте селф концепта. Дјеца из потпуних породица имају боље изграђен адаптациони, породични и социјални селф у односу на дјецу која одрастају у непотпуним или проширеним породицама. То бисмо могли приписати томе да су у потпуним породицама родитељске улоге подијељене равномјерно, у смислу да није само један родитељ задужен за пружање подршке у развоју, као што је случај са непотпуним породицама, а нема ни више различитих утицаја као што је случај са проширеним породицама. С обзиром на хармоничну расподјелу родитељских улога, адолесценту се пружа квалитетнија и потпунија подршка у превладавању свакодневних фрустрација, а што доприноси развоју адаптационог селфа.

Дјеца из потпуних породица су усмјеренија једна на друге и на тај начин развијају бољу међусобну комуникацију што доприноси развоју породичног селфа.

Психолошки селф је боље развијен код дјеце из проширених породица, а то бисмо могли приписати околностима у којима они одрастају, јер захваљујући свакодневној интеракцији са већим бројем чланова породице прије постају свјесни потреба других, раније развијају емпатијске способности и раније науче да контролишу своје импулсе.

Разлике у односу на образовање родитеља

Образовање мајке се није показало као варијабла од диференцијалног значаја за формирање слике о себи, док се образовање оца показало диференцијално значајним у аспекту сљедећих ајтема:

Табела 5. Значајне вриједности разлика селф концепта између испитаника у односу на образовање оца

	Wilks' Lambda	F	df1	df2	Sig.
Особе супротног пола ме сматрају досадним/ном.	.977	5.302	2	451	.005
Ако се нешто лоше деси мом пријатељу, и ја се осјећам тужно.	.974	6.121	2	451	.002
Понекад размишљам какав ћу посао радити у будућности.	.979	4.872	2	451	.008
Моји родитељи ме се стиде.	.977	5.242	2	451	.006
Стално понављам ствари како бих био сигуран/на да	.973	6.218	2	451	.002

нисам погријешило/ла.					
-----------------------	--	--	--	--	--

У односу на образовање мајке, утицај очевог образовања је значајнији приликом формирања слике о себи код адолесцената.

У приказу формираног селфа у односу на образовање родитеља није уочена веза једино са психолошким селфом.

Табела 6. Приказ формираног селфа у односу на образовање родитељ

		Број испитаника	Аритметичка средина	Станд. девијација	Стандардна гр.мјерења	95% интервала аритметичке средине		Мин.	Макс.
						Доња граница	Горња граница		
Секс. селф	основна школа	31	2.39	1.585	.285	1.81	2.97	1	6
	средња школа	310	1.72	1.107	.063	1.60	1.84	1	6
	виша и висока школа	116	1.79	1.100	.102	1.59	2.00	1	6
	Тотал	457	1.78	1.152	.054	1.68	1.89	1	6
Соц. селф	основна школа	31	5.16	1.003	.180	4.79	5.53	3	6
	средња школа	310	4.95	1.127	.064	4.83	5.08	1	6
	виша и висока школа	116	4.55	1.281	.119	4.32	4.79	1	6
	Тотал	457	4.86	1.173	.055	4.76	4.97	1	6
Пор. селф	основна школа	31	1.23	.560	.101	1.02	1.43	1	3
	средња школа	310	1.27	.843	.048	1.18	1.37	1	6
	виша и висока школа	116	1.60	1.298	.121	1.36	1.84	1	6
	Тотал	457	1.35	.974	.046	1.26	1.44	1	6
Ад. селф	основна школа	31	4.48	1.749	.314	3.84	5.13	1	6
	средња	310	3.34	1.771	.101	3.14	3.53	1	6

	школа								
	виша и висока школа	116	3.71	1.823	.169	3.37	4.04	1	6
	Тотал	457	3.51	1.805	.084	3.34	3.67	1	6

Независна варијабла образовање родитеља не утиче, једино, на формирање психолошког селфа. Резултати показују да су адаптациони, сексуални и социјални селф боље развијени код адолесцената чији су родитељи завршили основну школу. Овакав резултат приписати чињеници да се они баве једноставнијим занимањима, ниже сложеним пословима, који не одузимају вријеме од породичних обавеза. Нису оптерећени есенцијалним животним питањима, окренути су ужицима, немају велике амбиције у погледу каријере и према Масловљевој хијерархији задовољавају се потребом за припадањем и потребом за сигурношћу. Родитељи, неоптерећени великим достигнућима, лакше превладавају свакодневе фрустрације, више времена посвећују успостављају контаката са другим људима и представљају идентификациони модел дјечи који формирају исти, опуштен животни стил.

Образовање мајке се није показало као варијабла од диференцијалног значаја за изградњу селф концепта за разлику од образовања оца. Овакав резултат можемо повезати са традиционалним погледом на породицу у коме се од оца очекује да буде „супериорнији” и да брине о егзистенцији породице, а такође указује на важност оца као узора при изградњи селф концепта.

Разлике у односу на занимање родитеља

Уочено је да различити типови породице утичу на изградњу три аспекта селфа: адаптациони, породични и социјални.

Табела 7. Приказ формираног селфа у односу на занимање породице

		Бр. испитаника	Аритм. сред.	Стандардна девијација	Станд.греш ка мјерења	95% интервала аритметичке средине		Мин.	Макс.
						Доња граница	Горња граница		
Адапт. селф	земљорадника	48	2.00	1.238	.179	1.64	2.36	1	5
	занатлија	24	2.00	1.103	.225	1.53	2.47	1	5
	радника	267	2.00	1.229	.075	1.85	2.15	1	6

	службеника	51	2.12	1.558	.218	1.68	2.56	1	6
	интелектуалаца	47	2.28	1.584	.231	1.81	2.74	1	6
	друго	20	2.35	1.226	.274	1.78	2.92	1	5
	Тотал	457	2.06	1.302	.061	1.94	2.18	1	6
Пор. селф	земљорадника	48	2.08	1.635	.236	1.61	2.56	1	6
	занатлија	24	1.63	.924	.189	1.23	2.02	1	4
	радника	267	1.87	1.455	.089	1.69	2.04	1	6
	службеника	51	1.88	1.596	.223	1.43	2.33	1	6
	интелектуалаца	47	1.72	1.485	.217	1.29	2.16	1	6
	друго	20	1.95	1.572	.352	1.21	2.69	1	6
	Тотал	457	1.87	1.473	.069	1.73	2.00	1	6
Соц. селф	земљорадника	48	2.48	1.650	.238	2.00	2.96	1	6
	занатлија	24	2.54	1.215	.248	2.03	3.05	1	5
	радника	267	2.45	1.406	.086	2.28	2.62	1	6
	службеника	51	2.18	1.195	.167	1.84	2.51	1	6
	интелектуалаца	47	2.47	1.572	.229	2.01	2.93	1	6
	друго	20	2.85	1.496	.335	2.15	3.55	1	5
	Тотал	457	2.45	1.423	.067	2.32	2.58	1	6

Уочено је да различити типови породице утичу на изградњу три аспекта селфа: адаптациони, породични и социјални. Резултати показују да је адпатациони селф боље изграђен код адолесцената из породица интелектуалаца, ово можемо објаснити тиме да такви родитељи, с обзиром на природу посла којом се баве, придају више разумијевања и пажње свакодневним проблемима своје дјеце и помажу им у превазилажењу истих. Дјеца из породица земљорадника имају боље изграђен породични селф. Узрок томе би могла бити сама чињеница да земљорадња обично захтијева укљученост свих чланова породице у посао, што доводи до сталне интеракције међу члановима породице, тежње за остваривањем истих циљева, а то доприноси развоју квалитетније интеракције међу њима. Социјални селф, који подразумева перцепцију интерперсоналних односа, моралне ставове и професионално образовне циљеве које појединац поставља себи, најбоље је изграђен код дјеце из породица занатлија. Природа самог посла занатлија захтијева сталну комуникацију са људима, при којој се социјалне вјештине брже изграђују. Даље, успјех у послу зависи од стручности и преданости свом занимању, па можемо претпоставити да занатлије мање криве друге за своје неуспјехе и настоје својим радом остварити постављене циљеве, мање важности придају другим околностима, стога они представљају добар идентификациони модел својој дјечи и помажу

им у бољој изградњи социјалног селфа, што су показали и резултати овог истраживања.

Закључак

Ово истраживање дало је доказ о корелационој повезаности између социокултурних обиљежја породице и развијености слике о себи код адолесцената. Можемо закључити да је улога породице и свако њено обиљежје важно у развоју личности дјете а и доминантно у периоду адолесценције. Материјалне прилике у којима адолесцент одраста показале су се значајним за развој сваког од аспеката слике о себи, јер су оне повезане са оптимизмом, безбрижношћу, социјабилношћу што ствара погодне услове за изградњу слике о себи.

Образовање је често повезано са васпитним стилем и поступцима, а што се одражава и на занимање и економски статусом породице (Тодоровић, 2005). Резултати нашег истраживања су дали интересантне податке који указују, да у погледу на степен образовања, дјеца родитеља који су завршили основну школу показују већи степен способности излажења на крај са свакодневним проблемима и фрустрацијама, имају изграђенији став према својој сексуалности, имају већи степен одговорности према другим људима и лакше склапају пријатељства. Стиче се утисак да мање образовани родитељи пружају дјети више слободе у доношењу одлука, нема превише контроле у односу родитељ – дијете, што омогућава дјетету стицање властитих искустава и мању зависност од родитеља, а то послједује развој слике о себи.

Показало се да се занимање родитеља рефлектује на развој појединих аспеката селфа, па тако дјеца земљорадника имају боље развијен осјећај заједништва са породицом, дјеца занатлија лакше успостављају социјалне везе, а дјеца интелектуалца већи ниво фрустрационе толеранције.

Као и претходна истраживања и ово је показало да је породица најважнија карика у развоју личности адолесцената, а самим тим и у развоју слике о себи код истих, али не смијемо запоставити чињеницу да породица, друштвени и економски чиниоци често дјелују у синергији и да је некада тешко разлучити који утицај је доминантнији, а што би било интересантно установити у неком наредном истраживању.

Литература

- Кубурић, З. (2009). *Породица и психичко здравље дјете*. Београд: Данекс.
- Орајић, Г. (1995). *Лићност и социјалном огледалу*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence*, 11, 1-19.

- Тодоровић, Ј. (2005). *Породични чиниоци стабилности самопоштовања у адолесценцији*. Зборник за педагошка истраживања бр. 1, стр. 88 – 106.
- Fulgosi, A. (1979). *Психологија личности*. Zagreb: Školska knjiga.
- Havelka, N. (1992). *Socijalna percepcija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Sladana Miljenović, Sanja Opsenica

ROLE AND IMPORTANCE OF FAMILY IN SELF-IMAGE DEVELOPMENT OF ADOLESCENTS

Summary

Adolescence is characterized as a period when young people begin to explore and examine the psychological characteristics of themselves in order to discover who they really are and how they fit into the social world in which they live. This period of time represent a turning point in developing of self-image which is, according to Havelka, "the totality of the persons contents, thoughts, feelings and evaluations and predictions about himself as experiential object and as a participant in the interaction with the physical and social environment" (Havelka, 1992, p. 175). The role of the peers in adolescent period is indisputable. Because of, conditionally speaking, weakening of family influence in the developing of self-image in this period of time, the subject of our interest were role and importance of the socio-cultural and personal characteristics directly related to the family, while building self-image. Therefore, the purpose of the research is to analyze the socio-cultural and personal characteristics such as family structure, birth order, family relationships, financial situation, parent education and family type and determine their connection with developing of self-image of adolescents.

Key words: *adolescence, self-image, family structure, financial situation, parent education and family type.*